

«Τόποι-Μνημεία-Μουσεία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης»

Πλατεία Ελευθερίας

Ιστορικά κείμενα

Οι Γερμανοί εισήλθαν στη Θεσσαλονίκη στις 9.4.1941. Δύο μέρες αργότερα σταμάτησαν την έκδοση όλων των εβραϊκών εφημερίδων και στις 15.4.1941 συνέλαβαν τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου της κοινότητας χωρίς συγκεκριμένη κατηγορία. Ο αρχιραβίνος Κόρετς συνελήφθη στην Αθήνα, όπου βρισκόταν μαζί με τον πρόεδρο της κοινότητας Δρ. Αλέβι, με την κατηγορία ότι είχε καταδικάσει δημοσίως το βομβαρδισμό της Αγίας Σοφίας. Στη συνέχεια οι Γερμανοί εξόρισαν τον Κόρετς στη Βιέννη και ανέθεσαν την προεδρία της κοινότητας στον κ Σ. Σαλτιέλ που ήταν ένας κατώτερος κοινοτικός υπάλληλος.

Στη διάρκεια του 1941 δολοφονήθηκαν πολλοί Εβραίοι μεταξύ των οποίων και υπάλληλοι του Αμερικανικού προξενείου. Μολονότι τα γεγονότα αυτά διαγράφονταν απειλητικά για το μέλλον, στη διάρκεια των πρώτων 14 μηνών της γερμανικής κατοχής δεν εφαρμόστηκαν ειδικά περιοριστικά μέτρα για τους Εβραίους. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι Γερμανοί είχαν αντιληφθεί ότι η συγκέντρωση των Εβραίων σ' ένα γκέτο στη Θεσσαλονίκη ήταν σχεδόν αδύνατη, όχι μόνο γιατί δεν είχε προϋπάρξει εδώ κάτι ανάλογο, αλλά κυρίως γιατί στη Θεσσαλονίκη και πολλές εβραϊκές γειτονιές υπήρχαν και παράλληλα πολλοί Εβραίοι ζούσαν διασκορπισμένοι σ' όλη την πόλη ανακατεμένοι με τους υπόλοιπους Έλληνες. Τελικά οι Γερμανοί περιόρισαν τους Εβραίους σε 5 εβραϊκές γειτονιές και, αποφεύγοντας συστηματικά τη δημιουργία πανικού, οργάνωσαν με την ησυχία τους τη λεηλασία των θησαυρών της κοινότητας, των έργων τέχνης, των βιβλιοθηκών και των ατομικών περιουσιών των Εβραίων, την αρπαγή των οποίων κατέγραψαν λεπτομερώς σε καταστάσεις προτού τα μεταφέρουν με караβάνια φορτηγών στη Γερμανία. Οι καταστάσεις αυτές αλλά και του πολεμικού υλικού που αγοράστηκε με τη ρευστοποίηση των περιουσιών της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης διασώθηκαν και φυλάσσονται στα αρχεία του Yad Vashem, του Μνημείου της Γενοκτονίας των Εβραίων που βρίσκεται στην Ιερουσαλήμ.

Ο σκληρός χειμώνας του 1941 ήταν ιδιαίτερα δύσκολος εξαιτίας των ταλαιπωριών του πολέμου. Στο διάστημα αυτό 600 Εβραίοι πέθαναν από αστία παρά το γεγονός ότι το παλιό φιλανθρωπικό ίδρυμα Ματανότ Λαεβιονίμ και ο Ερυθρός Σταυρός διένειμαν καθημερινά 5.000 συσσίτια και ένα τέταρτο γάλα σε 1.700 παιδιά. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι Εβραίοι ζούσαν σχετικά ήσυχα και ότι η καταδίωξή τους δεν είχε ακόμα αρχίσει παρόλο που η Γκεστάπο επιτηρούσε αυστηρά τις δραστηριότητές τους. Αυτό οφειλόταν εν μέρει και στην εμπιστοσύνη που έτρεφαν οι Γερμανοί στο πρόσωπο του στρατηγού Τσολάκογλου, ο οποίος είχε δηλώσει δημόσια ότι δεν υπήρχε εβραϊκό πρόβλημα στην Ελλάδα και ότι οι Έλληνες Εβραίοι που είχαν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις με τους υπόλοιπους Έλληνες είχαν αποδείξει τον πατριωτισμό τους στη διάρκεια του πολέμου. Οι

σαφέστατες αυτές δηλώσεις παρηγορούσαν την αυτοπεποίθησή τους και την αισιοδοξία τους.

Τα παραπάνω εξηγούν ίσως την έκπληξη τους σχετικά με τη διαταγή της 11.7.42 που τους καλούσε να συγκεντρωθούν στην πλατεία Ελευθερίας όπως και τον μεγάλο αριθμό των συγκεντρωθέντων. Εξάλλου, ακόμη και ο ίδιος ο πρόεδρος της κοινότητας που συνεργαζόταν με τους Γερμανούς έμαθε τη διαταγή από την εφημερίδα. Οι 9.000 Εβραίοι που παρουσιάστηκαν στάλθηκαν σε καταναγκαστικά έργα σε ελώδεις περιοχές όπου, υπό την επιτήρηση Ελλήνων αξιωματικών, προορίζονταν να κατασκευάσουν αεροδρόμια, δρόμους και παρόμοια έργα υποδομής σε όλη την Ελλάδα. Σ' ένα μόνο μήνα η κατάσταση των κρατουμένων επιδεινώθηκε σε τέτοιο σημείο που ο Müller, ο μεγαλύτερος εργολάβος των Γερμανών στην Ελλάδα, διέταξε τον πρόεδρο της κοινότητας να σχηματίσει από μέλη της κοινοτικής διοίκησης μία επιτροπή, η οποία θα είχε την ευθύνη της ιατρικής περίθαλψης των εργατών που παρουσίαζαν μεγάλο ποσοστό θνησιμότητας. Αυτή ήταν και η πρώτη φορά που οι Γερμανοί ανέθεταν σε μια κοινοτική επιτροπή την αρμοδιότητα να λειτουργεί ως σύνδεσμος μεταξύ αυτών και των Εβραίων. Ο Μέρτεν, που ήταν ο επικεφαλής «Σύμβουλος της Στρατιωτικής Διοικήσεως» στη Θεσσαλονίκη, υπέγραψε και επικύρωσε την ανάλογη συμφωνία που παραχωρούσε επιπλέον στην επιτροπή και το δικαίωμα να χορηγεί απαλλαγές σύμφωνα με ένα σύστημα εξαγοράς που ελεγχόταν από τον Müller.

Στη συνέχεια στρατολογήθηκαν άλλοι 9.000 Εβραίοι, ενώ η κοινότητα θεωρούσε μεγάλη επιτυχία το γεγονός ότι ο έλεγχος των στρατολογήσεων είχε πλέον περάσει στα χέρια της. Το ποσό της απαλλαγής είχε ορισθεί σε 1 εκατομμύριο δραχμές, αλλά η επιτροπή παραιτήθηκε επειδή δημιουργήθηκαν διάφορες πλεκτάνες ανάμεσα στον Μέρτεν και στους υπαλλήλους της κοινότητας. Οι απειλές όμως του Μέρτεν για την αποπομπή της επιτροπής σε στρατόπεδο πίεσαν τα μέλη της να αναθεωρήσουν. Εξάλλου οι Γερμανοί επανέφεραν το ραβίνο Δρ. Κόρετς γιατί αυτό τους εξυπηρετούσε καλύτερα επειδή οι Εβραίοι τον εμπιστεύονταν. Ενώ ο Σαλτίελ ήταν ένα πρόσωπο που δεν είχε κανένα κύρος και επιπλέον συνεργαζόταν με τον Αλμπάλα που δεν ήταν μόνο προδότης αλλά και το σύμβολο της βίας και της χυδαιότητας.

Με το πέρασμα του χρόνου η κατάσταση των εργατών χειροτέρευε σε τέτοιο σημείο που ο Δρ. Μέρτεν πρότεινε στην κοινότητα να του πληρώσει 2 δισεκατομμύρια δραχμές ως λύτρα, μέχρι το Δεκέμβριο του 1942. Ξαφνικά όμως, πριν ακόμη λήξει η προθεσμία, ο Μέρτεν αύξησε το ποσό σε 3,5 δισεκατομμύρια προτείνοντας να απαλλάξει όλους τους Εβραίους εργάτες που είχαν στρατολογηθεί. Επειδή όμως η κοινότητα δεν μπόρεσε να μαζέψει αυτό το ποσό, ο Μέρτεν ζήτησε τότε 2,5 δισεκατομμύρια και είπε ότι για το υπολειπόμενο δισεκατομμύριο που χρειαζόταν θα κατέστρεφε το νεκροταφείο προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι οικοδομικές ανάγκες του γερμανικού στρατού. Χωρίς βέβαια να ζητηθεί η συγκατάθεση της κοινότητας, στις 6 Δεκεμβρίου του 1942, εργάτες του Δήμου υπό την επίβλεψη των Γερμανών κατέστρεψαν ένα από τα μεγαλύτερα και ίσως το αρχαιότερο εβραϊκό νεκροταφείο στην Ευρώπη, που περιλάμβανε μισό εκατομμύριο τάφους. Φαίνεται ότι οι Γερμανοί είχαν πλήρη συνείδηση ότι με τον τρόπο αυτό εξαφάνιζαν την πιο σημαντική μαρτυρία για τη συνεχή και μακροχρόνια παρουσία των Εβραίων στην Ελλάδα. Εβραϊκές ταφόπλακες, μοναδικής

αρχαιολογικής, ιστορικής αλλά και παραδοσιακής αξίας, χρησιμοποιήθηκαν για οικοδομικούς σκοπούς που περιλάμβαναν και την κατασκευή μίας πισίνας για την ψυχαγωγία των Γερμανών. Μολονότι όμως η καταστροφή του νεκροταφείου υπήρξε ένα τραγικό γεγονός για όλους τους Εβραίους, επιβεβαίωσε την άποψή τους ότι έναντι χρημάτων μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που τους δημιουργούσαν οι Γερμανοί. Αυτό όμως που δεν μπορούσαν να γνωρίσουν ήταν ότι ο Άιχμαν είχε ήδη οργανώσει την καταστροφή τους από το καλοκαίρι του 1942.

Μόλχο, Ρένα (1994), «Η εβραϊκή παρουσία στη Θεσσαλονίκη», *Ο παρατηρητής*, τ. 25-26, σσ. 36-38.